

Инструкция к выполнению заданий муниципального этапа олимпиады по якутскому языку.11 класс

2020-21 учебный год

Саха тылыгар 2020-2021 сыллаабы өрөспүүбүлүкэтээби олимпиада түһүмэбин соруудахтарын толорууга ыйыылар

Сабалыах иннинэ үлэ тас (титульнай) илийин толор. Онуоха улууһун, оскуолан, предметин аатын уонна бэйэн араспаанньабын, ааккын, олимпиадаҕа бэлэмнээбит учууталын аатын толору ый.

Саха тылыгар олимпиада соруудаҕа икки чаастан турар. В – соруудах саха тылын кырамаатыкатыгар, тылы, этиини ырытыгыга сыһыаннаах, С - тылы сайыннарыгыга.

Үлэни толорууга 3 чаас бэриллэр. В ыйытыларыгар хоруйга 1 чааһы, В,С соруудахха 2 чааһы аныыргар сүбэлиибит, тоҕо диэтэххэ суруйбут тиэкискин бүтэһиктээх барыйаанын ыраастык устуохтааххын. Үлэ харата (черновик), үрүнгэ (беловик) буоларын үөһэ ый, тус – туһунан илиистэргэ сааһылаан толор. Онон, бастаан соруудах арааһын болҕойон аах.

I чааһа - Асоруудах. Бу илиискэ бэйэтигэр толороҕун. Хас биирдии соруудах икки эппиэти эрэйэр (кылгас 1-2 тылынан) 0,5 сороҕор элбэх тыллаах буоллаҕына 0,2 баалынан, холбоон 1 баалынан сыаналанар. Барытыгар таба эппиэттээтэххинэ 20 баал аабыллар.

II чааһа – В соруудах. Ырытыгы арааһын туспа илиискэ үгэс буолбут онкулунан толор.

Холобура, толору синтаксической ырытыгыга - сурук бэлиэтин туруоруу, быһаарыы, этии тиибин, арааһын быһаарыы, этии чилиэннэрин ыйыы, ханнык сана чааһынан бэриллэрин, тыл ситимнэрин арааһын ыйыы иһин тус-туһунан баал аабылларын учуоттаан үлэлээ. Барыта сөп буоллаҕына 40 баалы ылабын.

III чааһы – Ссоруудаҕы салгыы В соруудаҕы толорбут илиискэр онор. Ыйыллыбыт тиэмэҕэ айар үлэни (тиэкиһи) оноруу ирдэнэр. Бэргэн этиилэртэн, эбэтэр олохтон, аахпыттан, истибиттэн-көрбүттэн холобурдары киллэрэн, бэйэн санаабын бигэргэт.

Тиэкиһи суруйууга жанрга, истиилгэ хааччах суох. Тиэкиһи оноруу ирдэбилин (тиэмэ сүрүн санааҕа сөп түбэһитэ, этиилэр саха тылын нуорматыгар сөп түбэһиилэрэ, сахалыы тыл үөрүйэбин тутуһуу, тиэкис тупсаҕай тутула, тыла - өһө хомоҕойо, таба суруйуу, сурук бэлиэтэ) тутуһуу учуоттанар. Тиэкис 40 баалынан сыаналанар.

Үлэ үгүс марайа суох ыраас буоларыгар кыһан, буочаргын болҕой. Ситиһини баҕарабыт!

Всероссийская олимпиада школьников по общеобразовательным предметам

Учебный год: 2020-2021

Предмет: Саха тыла

Класс:11

I чааһа

1.Лиэкскэ

A1.С.С. Васильев-Борогонской баллаадата икки аатынан биллэр. «Улуу» уонна «Ытык» диэн тыллар суолталарын хатыласпат гына быһааран суруй:

1.«Улуу Ильмень»

2.«Ытык Ильмень»

Эппиэтэ

1.

2.

A2. Бу быһа тардыыга «куоһабын», «суоһабын» диэн тыллар атын ханнык тыллары солбуйбуттарын суруй. Ол тыл ханнык көстүүтэ буоларын ый:

Тоҕо,

Сүрэбим, куоһабын?

Тоҕо,

Хааным, суоһабын? (“Улуу Ильмень” С.С. Васильев-Борогонской)

Эппиэтэ

1.

2.

A3.Бэйиэт бу строкаларга бэлиэтэммит тылларынан тугу эппитин бэйэн тылгынан быһаар.

Мин кэллим

Хомурах таптаан хонуктанар

Холус ыраах дойдутуттан.

Мин кэллим

Хаар кырсын алдьаппакка

Халын тыаны хайа тыырап

Хатан чаҕаан дьонноох дойдуттан.

Эппиэтэ

1.

2.

A4. Бэлиэтэммит тыллар тыл ханнык көстүүтэ буолалларын суруй:

Кинилэр ол өлөр кыланьыллара –

Өстөөххө абара, кыайыны ыгырар хайылары,

Тыалынан-буурѳанан сатараан,

Аһынан-абанан хабараан,

Төрөөбүт дойдуларыгар,

Аар тайѳаларыгар

Булчут отуутун уотугар күөдьүспүтэ,

Хонуу-толоон устун

Трактор тыаһа иһиллибитэ.

Эпиэтэ

1.

2.

А5. Этииттэн уустук тыл арааһын бул, ааттаа

Бардым сүрэѳим-быарым курдат тардытынан,

Бардым ханна кутум -сүрүм хайыһытынан!

Эпиэтэ

1.

2.

II.Сага дорѳоонноро

А6.Бу быһа тардыга таба суруйуу уонна таба сагарыы быраабылатыттан

туораабыт икки тылы булан көннөрөн суруй

Үс былыты үрдүнэн ...

Үрдүк мындаалаах хайалары,

Үтүмэн элбэх өрүстэри,

Кинкиниир киэн тайѳалары,

Килэмэн нэлиэн сыһылары

Ырааѳынан үрдүнэн,

Күнүнэн-түүнүнэн

Бардым көтөн –

Сындыстыы сыйылаан.

Бардым көтөн –

Охтуу суйулаан.

Эпиэтэ

1.

2.

А7. Бу тылларга сага быраабыланан хас буукуба уонна дорѳоон баарын суруй:

эттэммиттэрэ, буол

Эпигэтэ

1.

2.

**А8. Бу этииттэн аһаҕас дорҕоон дьүөрэлэһиитин икки быраабылатыгар сөп түбэхэр
4 тылы булан холобурдаа**

Бу – сибэкки буолан дьэргэйбиттэр,

Бу – сирэм күөх буолан долгуйбуттар,

Бу – чыычаах буолан ыллаабыттар,

Бу куйаас буолан күндээрбиттэр...

Эпигэтэ

1.

2.

**А9. Бүтэй дорҕооннор өрө уонна хардарыта дьүөрэлэһиитин түбэлтэлэригэр үөһэ
туттуллубут быһа тардылартан биирдии холобурда бул, уларыыытын көрдөр,
быһаарыытын биэр**

Эпигэтэ

1.

2.

**А10. Нууччалыыттан кирибит тыллары сахатыт, саха тылын дорҕоонун
дьүөрэлэһиитин сокуонун тутус**

Литература күлүмүрдэс хараамыгар

Эн биир улуу уолун Державин

Буолбут эбээт уһун үйэ былаһыгар

Көмүстээх мрамор тирээбил.

Истэн турар курдукпун –

Улуу Рахманинов кынаттаах музыката

Омуннаах ырыаны дьийэрэччи тардарын.

Некрасов ыар сүгэхэрдээх лирата

Улуу Русь ынчыктыы хаамарын.

Сибэкки симэхтээх Есенин лириката

Сииктээх киэхэ чаран устун дуораччы аабылларын.

Эпигэтэ

1.

2.

3.

4.

5.

Ш.Морполуогуйа

A11. Бэлиэтэммит тыллар ураты бэлиэлэригэр олобуран ханнык сана чааһа буолалларын быһаар, туох суолтаба туттуллубутун ыйан, этии ханнык чилиэнэ буоларын суруй .

1.

Кэллим

Кыырыктыйбыт Ильмень күөлгэ

Кэллим

УлууНовгород куракка.

2.

Дорообо,

Нууччаомуннаах үнкүүтэ!

Кинилэр манна

Сири кытта **сир** буолбуттар

Эпиэтэ –

1.

2.

A12.Бэлиэтэммит тыллары

А. туохтуур кыччаттар (атаахтатар) көрүнэр кубулут, бу түбэлтэбэ санарар киһи ханнык сыһыанан көрдөрөрүн биир тылынан быһаар:

Көрөн турар курдукпун:

Шведтэр ааттаах армияларын,

Немецтэр кыыллыйбыт рыцардарын

Невскэй утары көрсүһэн,

Кылыһы кылыска **тоһуйсарын,**

Чудской күөл мууһугар **тэлгэхэрин,**

Өстөөх знамятын күлгэ **тэпсигэрин!**

Б.туохтуур тиэтэтэр көрүнэр кубулут:

Улуу Аҕа дойду сэриитигэр

Уотунан кытыаста **умайбытын.**

Москва, Ленинград инники кирбиитигэр

Тон күөннүнэн эн өстөөбү **тоһуйбутун..**

Эпиэтэ

1.

2.

A13. Бэрллибит кэрчиккэ ахсаан ааты кытта ситимнэспит аат тылы литературнай нуормаҕа сөп түбэхэрдийи таба суруй:

Бардым...

Үрүн халлаан былыттарын үрдүнэн...

Үрдүк мындаалаах уонча хайалары,

Сүүсчэкэ өрүстэри,

Кинкиниир киэн тайҕалары,

Килэмэн уонунан сыһылары,

Ырааҕынан үрдүнэн,

Күнүнэн, түүнүнэн

Бардым көтөн –

Сындыыстыгы сыйылаан.

Бардым көтөн –

Охтуу суйулаан...

Эпигэ

1.

2.

3.

4.

5.

A14. Бу строкаларга литературнай нуормаҕа сөп түбэспэт миэстэлэри көннөр:

Аҕа дойдуга сэриитигэр

Уотунан кытыаста уматыллыбытын,

Москва, Ленинград инники кирбиитигэр

Тон күөнүнүнэн эн өстөөбү тоһуйааһыны онорбутун...

Куорат, тыа манна барыта умайааһына,

Хонуу, толоон барыта хоруордуллубута,

Халлаан өнгө хараара барыйааһына,

Хара буруо сабарды тардыллыбыта.

Эпигэ

1.

2.

- 3.
- 4.
- 5.

А15.Ситим тыллары булан, хас биирдии ситим ураты суолтатын (өйдөбүлүн) быһаар. Ситим тыл кэккэтигэр киирбэт «дьэ” дигэн тыл ханнык санга чааһа буоларын ый

Мин кэллим

Сүүстэ харах уутугар тимирбит,

Уонна сүүстэ быста-быста силбэммит,

Онтон сүүстэ суругун-бичигин сүтэрбит,

Эбэтэр сүүстэ өлөн баран тиллибит,

Дьэ дьуолкалаах суолугар бу тахсыбыт

Ол иһин дьыэрэччи ырыатын дьэ тардыбыт

Сүдү кырдыаҕас саха норуотуттан,

Сүр ыраах хоту дойдуттан.

Эпиэтэ

- 1.
- 2.

IV.Сиинтэксис

А16.Баллаада бу кэрчигэр тыл бэрээдэгин ханнык көстүүтэ баарын, ол туох суолталаабын быһаар, биир этиини кэпсэтии истиилигэр уларыт

Мин бүттүм –

Кэс тылбын иэйэ кэпсэтэн!

Мин бүттүм –

Сүрэхпин-быарбын ытатан!

Мин бүттүм –

Андабар хоһоонун санардан!

Эпиэтэ

- 1.
- 2.

А17. Хоһоон этиитин арааһын быһаар. Тутаах чаастарын ый.

Дорообо, Ильмень адаархай долгунун күлүмэ!

Эпиэтэ

- 1.
- 2.

A18. Бу этиилэргэ нүөмэрнэн көрөн, сурук бэлиэтэ турар, турбат миэстэлэрин бул, наадалаах миэстэтигэр туруор, тобо туруохтаабын нүөмэрдэрин суруйан туран быһаар.

Сибирь тыйыс уолаттара (1) силлиэрбиттэрэ (2),(3)Синэ биир(4),(5)утары кимэн киирбиттэрэ.

Эппиэтэ:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

A19. Баллаада стилин ураты бэлиэтэ бу кэрчиккэ туохха көстөрүн быһаарарга холон Дорообо, Ильмень!

Дорообо, Новгород!

Мин кэллим эһиэхэ

Ис сүрэбим аймалҕанынан,

Ийэм, аҕам долгуйуутунан.

Мин кэллим

Сайбылык эбэм ахтылҕанынан

Санаам-оноом утатыытынан,

Мин кэллим,

Хомурах таптаан хонуктанар

Холус ыраах дойдутуттан.

Эппиэтэ

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

A20. Икки састааптаах этиини биир састааптаах этиигэ кубулут:

А.Сирэйдэммитэх этиигэ

Мин бардым –

Төрөппүт аһыылаах дьоннорбор!

Б. Быһаарыыта суох сирэйдэммит этиигэ

Өс-саас сэтэрэн өрө хаһыырбыта,

Сирдиин-дойдулуун уотунан уһуурбута.

Эпигэтэ-

- 1.
- 2.

II чааһа

В1. Лиэксикэлии ырытыгыта онор:Эттэммиттэрэ –

В2.Пэниэтикэлии ырыт:уорааннаах

Эпигэтэ -

Уо-кэлин, уос, дифтонг, уһун, киэнг

р-диэрийэр, паараласпат

аа-кэлин ,айах, уһун, киэнг

н-мурун, паараласпат

х-бүтэнги, пааралаһар

В3.Саһа чааһынан ырыт

А.Састаабынан санаатынан

Б.Саһа чааһынан кумаламмыт

В4.Сиинтэксистиин ырыт.

Элбэхтэр эмискэ буомбаһа түбэһэннэр

Эн килэн муускаһа хаһытыгы хаалбыттара...

III чааһа

С. Аһа дойду Улуу сэриитин туһунан тиэкистэ суруй (150-250 тыллаах).

Суруйуугун ааттаа, холобур: «Сэриин дуораана мин дьийэ кэргэммэр”, “Улуу Кыайыыны уһансыбыттара», “Сүгүрүйэбит эйиэхэ, сэриин бэтэрээнигэр”, «Сэриин оһотун сэһэнэ”, “Сэриин алдьархайын ааспыттара.....”

Тиэкиһи ханнык жанрга, истиилгэ суруйарын хааччаһа суох, ол эрээри ону чуолкайдаан тиэмэ кэнниттэн тиэкис иннигэр ыйаһын. Тиэкиһи оноруу ирдэбилин (тиэмэ сүрүн санааһа сөп түбэһиитэ, сүрүн санаа толору арыллыгыта, сүрүн санаа табыгастаахтык сааһыланыгыта а.э. тиэкис тупсаһай тутула, тыла - өһө хомоһойо, уус-урана, таба суруйуу, сурук бэлиэтэ) тутуһуу учуоттанарын умнума. **40 баалынан сыаналанар.**